

ששחט בה סימן אחד, הקנה או הושט, לעבודת כוכבים — אסרה, אף שאינה שלו.

ומבארין: מנא לן, מנין לנו דאסרה על ידי עשיית מעשה?

אילימא אם נאמר: נלמד ממה שנאסרו הכהנים שאנסום מלכי ישראל להיעשות כומרים לעבודת כוכבים, ונאסרו הכהנים על ידי כך. כמו שאמר הנביא יחזקאל [מד] "ולא יגשו אלי לכהן לי", כיון שעשו מעשה, למרות שהכהנים אינם נקראים "משלהם" של המלכים (80) —

ומקשינן: מה הראיה, ודלמא, הרי יתכן לומר: שאני כהנים, לכן נאסרו מפני דבני דעה נינהו, והיה להם למסור נפשם ולא לעבוד עבודת כוכבים, ולפיכך קנסו אותם חכמים. ומנין ללמוד מכך איסור אפילו לבהמה שנעבדה על ידי מי שאינו בעליה?

ואלא, אם תרצה ללמוד שנאסר על ידי מעשה מאבני מזבה, שאינם בני דעה, וגנוזים מלכי בית חשמונאי, משום ששיקצום מלכי יון לעבודת כוכבים כמו שלמדנו לעיל [גב ב], למרות שמלכי יון לא יכלו לאוסרם, מפני שאינם שלהם, בכל זאת כיון שנעשה בהן מעשה, אסרום חכמי אותו הדור, וגנוזים.

ומקשינן: מה הראיה? ודלמא כדאמר רב פפא [שם]: קרא אשכחו, מצאו ראה מהכתוב שנאמר [יחזקאל ז] "ובאו בה פריצים ויחללוה", שכיון שבאו פריצים וטימאו את ההיכל, הוציאו את כליו לחולין, וקנאו הגויים מפני שהופקרו, ואינם "דבר שאינו שלו"?

ומסקינן: אלא נלמד מכלים של בית המקדש ט-ב שהזניחם אחז המלך, שסגר את דלתות ההיכל, וכשמלך חזקיהו בנו טיהר את ההיכל [כמבואר לעיל שם], דכתיב [דברי הימים ב כט] שאמרו הכהנים לחזקיהו "ואת

בהם מעשה", והם מבארים, שהכהנים הקריבו בהמות לעבודת כוכבים, והם עשו מעשה בבהמות שאינם שלהם, ולכן נאסרו הבהמות, וכיון שהכהנים אסרו את הבהמות, לכן נאסרו הכהנים. ועל כך כותבים התוס', שאין זו ראה גמורה, דשמא עשו מעשה בשלהם. עיין שם בתוס'. אבל התוס' קיצרו ולא ביארו כל הצורך. שאם הראיה היא מהבהמות שנאסרו, מה דחתה הגמרא "ודילמא דאני כהנים דבני דעה נינהו" —

אלא, שהראיה היא מהכהנים עצמם — וכי ספק יש בדבר שהם עבדו עבודת כוכבים? ומה בכך אם עבדו בהמות שאינם שלהם או שלהם, הרי עבדו עבודת כוכבים? ועיין בחידושי מלא הרועים.

להתחייב אם נאנסה מדין שומר, ונעשית שלו — בודאי שאסרה, אלא אפילו אם היתה רבוצה מעצמה, גם כן אסרה.

התוס' חולקים על רש"י, ומפרשים, שאין הגבתו מועילה שתהיה שלו. ומה שאמר רב הונא "רבוצה" בא לחדש, שאף שלא עשה בה מעשה גדול, ולא הרביצה ולא שחט בה אלא סימן אחד. מכל מקום אסרה.

80. כן פירש רש"י [על פי המהר"ם]. כלומר, על אף שלא נעשה מעשה "בכהנים", מכל מקום כיון שהכהנים "עשו" מעשה — נקרא מעשה כדי ליאסר.

אבל התוס' לא הבינו כן, [וכנראה, שלא הסכימו להשוות בין "עשו מעשה" ל"נעשה

כי אתא רב דימי, כשהגיע מארץ ישראל, אמר בשם רבי יוחנן: אף על פי שאמרו: [לעיל מה א, "אלוהיהם על ההרים, ולא ההרים אלוהיהם"] המשתחוה לקרקע עולם, לשם עבודת כוכבים, (82) לא אסרה, הואיל והוא מחובר אינו נאסר —

היינו דוקא כשלא עשה מעשה, אבל אם חפר בה בקרקע בורות שיחין ומערות — אסרה, אף להדיוט⁽⁸³⁾.

הגמרא מביאה מאמר שלישי בשם רבי יוחנן בענין דומה.

כי אתא רב שמואל בר יהודה, כשהגיע מארץ ישראל, אמר בשם רבי יוחנן: אף על פי שאמרו: המשתחוה לבעלי חיים לא אסרו, היינו דוקא במשתחוה, אבל אם עשאן חליפין לעבודת כוכבים, היה לו עבודת כוכבים והחליפן בבהמה, דהיינו, שנתנה

כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו — הכנו והקדשנו, ואמר מר, שם דרשינן: מה שאמרו לו "הכנו", היינו שגזננו, ומה שאמרו "הקדשנו", היינו שהקדשנו אחרים תחתיהן. כי חזקיהו וחכמי הדור גזרו עליהם איסור עולמית אף להדיוט, ולכן גזזום ולא פדו אותם לחולין —

ולכאורה קשה, והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, והלא הכלים לא היו של כהנים ההם שעבדום לעבודת כוכבים, ולמה נאסרו?

אלא, מוכח, כיון דעבד בהו מעשה — איתסרו להו, לפיכך אסרום חזקיהו וחכמי דורו. הכא נמי, בבהמת חבירו שהיתה רבוצה לפני עבודת כוכבים, ושחט בה סימן אחד, כיון שעשה בה מעשה — אסרה⁽⁸¹⁾.

הגמרא מביאה עוד מאמר בשם רבי יוחנן, הדומה למאמר הקודם.

תהיה לצורך עבודת כוכבים? ומתוך: אם היה מדובר באבן שנתלש מן ההר, אכן, אין צורך שיתלשנה לשם עבודת כוכבים, מה שאין כן כשחפר בור, הרי לא עשה בקרקע מסביבות הבור כלום, אלא שהוציא עפר סמוך להקרקע שעתה עובדה, ואין זה נקרא מעשה של תלישה מן המחובר. ולמה נאסרה הקרקע עולם? מוכרחים לומר, מפני שחפר לשם עבודת כוכבים. וראה שם, שדן אם מדובר דוקא שאחר כך השתחוה לה.

83. במאמר הקודם של רבי יוחנן ביררה הגמרא מנין נלמד דינו של רבי יוחנן, וכאן לא הביאה הגמרא מקור לדבריו. וכתב הריטב"א: גמרא גמירא לה [היה לו מסורת מרבנותין] בענין עבודה זרה, דכשעשה מעשה כזה במקצתו —

81. הקשה הרמב"ן: ולמה לא נאמר כמו כן בכלים אלו של אחז, שנתחללו על ידי שבאו בה פריצים, כשם שאמר רב פפא לגבי אבני המזבח?

ותירץ: אינה קושיא, כי דרשה זו ש"באו בה פריצים ויחללוה", נאמר רק בפריצי גוים, ובעת כבוש הארץ כגון מלכי יון, אבל לא במלכי ישראל. וראיתו היא, שהרי "ויחללוה" נאמר על בית המקדש, וכי נתחלל בית המקדש? וכי בטלה קדושתו? אלא בחרכנו בטלה קדושתו, ולא כשהעמיד אחז צלם בהיכל.

82. כן כתב רש"י. והקשה הריטב"א, אם כל מטרת החפירה היא כדי להוציא את קרקע העולם מהיותה מחובר, ושתהיה לה תפיסת ידי אדם — אם כן, למה הצריך רש"י שהחפירה

לגוי והגוי נתן לו בהמה תמורתה — אפרין. וכמו שיבואר.

כן אמר רב שמואל בר יהודה בשם רבי יוחנן, ואילו **כי אתא רבין**, כשהגיע מארץ ישראל, אמר: **פליגו בה**, נחלקו בהלכה זו **רבי ישמעאל בן רבי יוסי ורבנן**.

חד, אחד מהם אמר: **חליפין אסורין**, ואילו **חליפי חליפין**, כגון שהחליפו את העבודת כוכבים בפירות, והפירות החליפו בבהמה, **מותרין**, הבהמה מותרת.

וחד אמר: **אפילו חליפי חליפין נמי אסורין**, עד סוף כל העולם.

ומבאר הגמרא: **מאי טעמא**, מה הטעם **דמאן דאמר חליפי חליפין אסורין?**

אמר קרא [דברים ז'] "פסילי אלוהיהם תשרפון באש... כי תועבת ה' אלהיך הוא. ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו, שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא". ודרשינן: "והיית חרם כמוהו" — כל שאתה מהיה ממנו, הרי הוא כמוהו. לפיכך, גם חליפי חליפין נכללים ב"כל" שאתה מהיה ממנו והם אסורין.

ומבאר הגמרא: **ואידך**, ומה ישיב המאן דאמר הסובר שחליפי חליפין מותרין?

אמר קרא, אמרה התורה באותו הפסוק "כי חרם הוא", ודרשינן, הוא חרם — ולא חליפי חליפין.

ומבאר הגמרא: **ואידך**, למאן דאמר הסובר שחליפי חליפין אסורין, לאיזה דרשה כתבה התורה "הוא"?

התוא מיבעי ליה, הוצרך לדרוש ממנו דרשה אחרת, והיא: "הוא", עבודה זרה תופסת את דמיה, דהיינו שחליפיה אסורין, **למעוטי ערלה וכלאי הכרם**, שאינם תופסים את דמיהם, שאם היו לו ערלה וכלאי הכרם ושאר איסורי הנאה, ומכרם, הרי דמיהם מותרין מן התורה. מיהו, מדרבנן אסור ליהנות מממונם. ואף שאסרו חכמים ליהנות מממונם, אמרה המשנה במסכת קידושין [נו ב], **שאם מכרן**, לערלה וכלאי הכרם וקדש את האשה **בדמיהן**, הרי היא מקודשת.

והחידוש הוא, למרות שלמקדש אינו נקרא "ממונו", שהרי הממון אסור בהנאתו, בכל זאת מקודשת.

והטעם, מפני שעל אף שלמקדש אינו נקרא "ממונו", מכל מקום, האשה המתקדשת קיבלה ממנו "הנאה", היות והממון אינו אסור לה, והיא מותרת ליהנות ממנו⁽⁸⁴⁾.

ומקשינן: **ואידך**, מה ישיב התנא השני הממעט חליפי חליפין מהפסוק "כי חרם

כשעשה מעשה וחפר את הקבר.

84. כן פירש רש"י [על פי המהרש"א והמהר"ם].

כלומר, חכמים התיירו בהיתר מיוחד להאשה ליהנות מן הממון, למרות שגזרו שהממון יהיה

נאסר כולו. ומה שדרשינן: "ולא ההרים אלוהיהם", הוא דוקא כשלא עשו מעשה לשם עבודה זרה.

ועוד כתב: הלכה זו נאמרה רק לגבי עבודת כוכבים, אבל לא לדבר אחר. כגון: קבר האסור בהנאה, לא נאסר בקרקע שאינו שלו, אף

"כי יובל היא קדש תהיה לכם", ודרשינן: התורה משווה את יובל ל"קדש" שהוקדש לבדק הבית, ללמדנו: מה קדש תופס את דמיו, שאם פדה את הקדש בדמים, הדמים נתפסים בקדושת בדק הבית, כמו שנאמר [ויקרא כז] "ופדה בערכך", ואפור ליהנות מן הדמים, אף שביעית (ויובל) תופסת את דמיה, ואפורה בהנאה כפירות שביעית עצמן.

אי אם נשווה את שביעית לקודש, יכול הייתי לומר: מה קודש תופס את דמיו, והדבר שנקדש ונפדה יוצא לחולין, כן נאמר אף שביעית תופסת את דמיה והתבואה עצמה יוצאה לחולין? תלמוד לומר "קדש תהיה לכם", ודרשינן: תהיה — בהוייתה תהא, התבואה עצמה של שביעית נשאה בהוייתה ובקדושתה, ואינה יוצאת לחולין.

הא כיצד? איך יתקיימו שני הכתובים?

אם לקח בפירות שביעית בשר, אלו ואלו, הבשר והפירות, מתבערין בשביעית [ביעור הוא: לבערם על ידי אכילתם קודם שיגיע זמן שכלה אותו מין הפירות, שאפילו חיה לא תמצאם בשדה. ואם, למשל, הגיע זמן ביעור פירות אלו בחודש סיון של השנה השביעית, צריך לגמור לאכול את הפירות, ואת הבשר שלקחם בפירות שביעית, עד חודש סיון].

אם לקח בבשר — דגים, יצא בשר, מקדושת שביעית ונכנסו דגים תחתיהם. מפני שאין קדושת שביעית נתפסת כל כך.

הוא", הרי צריכין את הפסוק בשביל למעט ערלה וכלאי הכרם?

ומתרינין: ערלה וכלאי הכרם לא צריכי מיטוטא, בשביל למעטם —

כי, מדוע עלה על הדעת לאסור חילופיהן, הלא החליפין אינם איסורי הנאה?

אלא, הואיל והתורה אסרה חילופי עבודת כוכבים, היינו למדים ממנה לשאר איסורי הנאה שחליפיהן אסורין [ולכן הוצרך קרא למעטם] —

על זה יש להשיב: אינך יכול ללמוד איסור חליפין מעבודת כוכבים, מפני דהויא להו עבודת כוכבים ושביעית, שגם תופסת דמיה [וכמו שיבואר], שני כתובין הבאין כאחד, הבאים ללמד דבר אחד —

וקיימא לן: כל שני כתובין הבאין כאחד — אין מלמדין, אין למדים מהם להלכה אחרת, כי אם ניתן ללמוד מאחד מהם, למה כתבה התורה את השני? אלא משמע, שאין למדים משניהם.

ומבארנין: עבודת כוכבים שתופסת דמיה — הא דאמרן. הוא דין האמור, שנלמד ממה שאמרה התורה "והיית חרם כמוהו".

ואילו שביעית, תופסת דמיה דכתיב [ויקרא כה] בפרשת יובל [דיני יובל הם כדיני שביעית לכל הלכות שמיטת הארץ והפקרת תבואותיה]:

"שאיין האשה דומה כל כך לחליפי הדמים". כלומר, האשה המקנה "עצמה" תמורת הדמים,

אסור בהנאה. וכתבו התוס': הטעם שחכמים התיירו בהיתר מיוחד בקידושי אשה, הוא: מפני

נמצאנו למדים ששביעית תופסת דמיה — וכיון שעבודת כוכבים ושביעית הם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים⁽⁸⁶⁾, לכן אין צריכים המיעוט "הוא" למעט ערלה וכלאי הכרם ושאר איסורי הנאה.

ואידך, והתנא השני, קסבר: שני כתובין הבאין כאחד — מלמדיו, ואכן, היינו למדים מעבודת כוכבים ושביעית, שכשם שהם תופסים דמיהם, כך ערלה וכלאי הכרם תופסים דמיהם —

ואיצטריך "הוא", והוצרך הדרשה "הוא" למעוטינהו, למעטם, וללמדנו שאין דמיהם

אם לקח בדגים — יין, יצאו דגים ונכנס יין. אם לקח ביון — שמן, יצא יין ונכנס שמן —

הא כיצד מתקיימים שני הכתובים? מה שנאמר "קדש", שממנו דרשינן ששביעית תופסת את דמיה, מתקיים על ידי שאחרון אחרון נתפס בקדושת שביעית, ופרי עצמו של שביעית אסור, ומתקיים מה שנאמר "תהיה", ודרשינן "בהווייתה תהא".

והדרשה של "בהווייתה תהא" עולה על הפרי של שביעית בלבד, ולא על חילופיהם, והם יוצאין מקדושתן כשהחליפום באחרים⁽⁸⁵⁾.

אינה דומה כל כך לחליפין. ועוד כתבו התוס': משום מצות פריה ורביה לא גזרו חכמים. אבל הריטב"א סובר, שלא דוקא אם קידש את האשה, אלא שמתור לעשות בהן כל צרכיו, ואפילו לכתחילה.

85. מבוואר על פי רש"י [קידושין נח א סוכה מ ב].

86. הקשו התוס' והראשונים: הלא עבודת כוכבים ושביעית אינם שווים, שעבודת כוכבים אסורה חליפיו וחליפיו עד סוף כל העולם, וכל שאתה מהייה ממנו. [כלומר: מאן דאמר זה, הדרוש "הוא" למעט חליפיו חליפין, סובר שאין צריך "הוא" למעט ערלה וכלאי הכרם משום דהוה שני כתובים וכולי, ואם היה דורש "הוא" למעט ערלה וכלאי הכרם, היה סובר שחליפיו חליפין אסורין עד סוף כל העולם — מהר"ם].

ואילו שביעית לא נתפס אלא האחרון, וזה נכנס וזה יוצא —

ואיך קורא להם התנא: שני כתובים הבאים

כאחד?

דהרי הטעם ששני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים, הוא: אם ניתן ללמוד מהם לדינים אחרים למה אמרה התורה את שניהם, תכתוב אחד מהם ונלמד השני ממנו —

זה שייך לומר כששניהם שווים, אבל כשאינם שווים — לא.

וביתר ביאור: אם כתבה התורה עבודת כוכבים, ואכן היינו למדים שביעית ממנה, היינו מגיעים למסקנא ששביעית תופסת דמיה לכל חילופיהם [למאן דאמר: חליפיו חליפין אסורים, או חילופיהם בלבד, למאן דאמר: חליפיו חליפין מותרים — על פי תוס' קידושין נח א] — ולכן כתבה התורה שביעית, ללמדנו שרק האחרון נתפס בקדושתה —

וכן, אם כתבה התורה שביעית והיינו למדים עבודת כוכבים ממנה, היינו מגיעים למסקנא שבעבודת כוכבים נתפס רק האחרון באיסורה — ולכן כתבה התורה עבודת כוכבים ללמדנו שהראשון [או כל חלופיה] נתפס באיסורה.

ואיך קורא להם התנא: שני כתובים הבאים כאחד?

נתפסים באיסורם בהנאה.

הוא, בעבודת כוכבים — למה אינו מבטלה ומאבדה? (87)

מתניתין

אחרי שהמשנה ביארה את הלכות עבודת כוכבים וביטולה, [מהמשנה הבאה עד סוף המסכת דנה המשנה בהלכות יין נסך וסתם יינם של גוים], מביאה המשנה ויכוח בין חכמי ישראל לחכמי הגוים, בענין עבודת כוכבים.

שאלו פלוסופין את הזקנים חכמי ישראל, בעיר רומי: אם אין רצונו, של הקדוש ברוך

אמרו להן חכמי ישראל: אילו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין, היה מבטלו. אך הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות, שיש צורך לעולם בהם. וכי יאבד עולמו מפני השוטים?!

אמרו להן פלוסופין לזקנים: אם כן, יאבד דבר שאין צורך לעולם בו, ויניח דבר שצורך העולם בו?

אמרו להם הזקנים: אם הקדוש ברוך הוא

הוא, שבכל זאת היינו למדים מהחמור שבשניהם, משום הכלל שבידינו: כל היכא דאיכא לאקושי לחומרא ולקולא — לחומרא מקשינן ולא לקולא.

או, שהיינו למדים מהקל שבשניהם, לפי הכלל: תפסת מרובה לא תפסת — תפסת מועט תפסת.

ועיין שם שמיישב את פסקו של הרמב"ם.

87. ומבאר הר"ן: אלא, משמע שרצונו של הקב"ה שיהו עובדין למשמשיו.

התורת חיים מבאר: שאלת הפלוסופים היתה, על אותם כוחות הטומאה אשר היו בימים הקדמונים, שנעשו על ידי כשפים ומעוננים ומנחשים, והיו נשאלין ומדברים, כגון: תרפים של לבן ופסל מיכה, וכיוצא בהן.

וידוע, שכל עושי אלה מושכין כוחות הטומאה ממקום הטומאה, על פי טבע הבריאה אשר נתן ה' כח לכל הנבראים, כפי ענינם [ועיין לקמן בגמרא: שמחליקין בדברים].

ולכך שאלו: כיון שהוא יתברך אין רצונו בזה, למה אינו מבטל את אותן כוחות הטומאה שלא יעשו פעולתן.

והתוס' והרמב"ן והריטב"א והר"ן אינם מתרצים. [ראה בתוס' קידושין שם מה שתירצו].

וכתב הריטב"א: אפשר לומר שלכן סובר התנא השני במסקנת הגמרא: שני כתובים הבאין כאחד — מלמדין, כי סובר שאין זה נחשב לשני כתובים הבאין כאחד, כנ"ל.

והקהלות יעקב [סימן כא] מתרץ, ומבאר ביאור חדש:

מה שכתבה הגמרא בסוגייתנו: שני כתובים וכולי, אין פירושו כשאר מקומות בש"ס, כמבואר, שאין למדים מהם דין שלישי, היות ורצון התורה היה לא ללמוד מהם —

אלא, פירושו: היות ועבודת כוכבים ושביעית דיניהם שונים זו מזו, כמבואר, אין ללמוד מהם לשאר איסורי הנאה, מפני שאין לנו הכרעה מאיזה מהן ללמוד. האם מעבודת כוכבים לאסור כל חליפיהם, או משביעית ולאסור רק האחרון —

ועל מי הסתמכה התורה שיכריע בין הלימודים, ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש —

לפיכך — אין מלמדים. והמאן דאמר השני סובר: מלמדים, וטעמו

דבר אחר: הרי מי שגזל סאה של חטים [והלך] וזרעה בקרקע — דין הוא שלא תצמח! וכי אינה צומחת?!

אלא, עולם כמנהגו נוהג והולך, ושוטים שקלקלו — עתידין ליתן את הדין!

דבר אחר: הרי מי שבא על אשת חברו — דין הוא שלא תתעבר!

אלא, עולם כמנהגו נוהג והולך, ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין! (88)

והיינו, וכמו שדאמר ריש לקיש (89):

אמר הקדוש ברוך הוא: וכי לא דיין, די להם, לרשעים שעושיין סלע שלי פומבוי, משל הוא: החרט שטובעין בו מטבעות בצורתו של המלך, מי שמתמש בו שלא ברשות ועושהו הפקר לכל הרוצה לחתום בו, הריהו מזלזל במלך. כן הבא על הערוה, משתמש בצלם דמות תבניתו, שיצר הקב"ה את האדם בדמותו ובצלמו. ולא די להם לרשעים שעושיין הפקר לחותם הקב"ה —

אלא שמטריחין אותי, כביכול, ומחתימין אותי, שאני יוצר את הולד בעל כרחי, ומולידין.

היה עושה כן, והיה נראה שחמה ולבנה אינם מתבטלים, בעוד ששאר דברים מתבטלים מאיליהם, אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן של אלו עובדי חמה ולבנה, מפני שאומרים "תדעו שהן אלוהות — שהרי הן לא בטלו!"

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא, המרחיבה את התשובה שהשיבו חכמי ישראל.

תנו רבנן: שאלו פלוסופין חכמי הגוים את הזקנים חכמי ישראל ברומי: אם אלהיכם אין רצונו בעבודת כוכבים — מפני מה אינו מבטלה?

אמרו להם חכמי ישראל: אילו לדבר שאין העולם צורך לו, היו עובדין, הרי הוא מבטלה —

הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות. וכי יאבד עולם מפני השוטים?!

אלא עולם כמנהגו נוהג, ושוטים שקלקלו, ועברו להם — עתידין ליתן את הדין!

ולהביא ראייה מגזל ועריות.

ובספר ענף יוסף על העין יעקב מביא בשם ספר באר מים חיים, שרבן גמליאל רצה להוכיח להם מדבר שהם בעצמם מודים. שגם הגוים מודים שאסור לגזול ולבוא על אשת חברו.

89. ריש לקיש, אמר את מאמרו על הפסוק [דברים לב] "צור ילדך תשי". וכתוב "תשי" ביו"ד זעירא הבאה למעט. כלומר: העושיין כן,

השיבו הזקנים: הרי הן עובדים גם לחמה ולבנה, שגם מן החמה ולבנה וכל צבא השמים הם מושכין כוחות על אותן עבודות שלהן, ואותן אי אפשר לבטל כיון שהם צורך לעולם. עיין שם עוד.

כלומר: התורת חיים מבאר סוגייתנו, שהיא מדברת בכוחות טומאה אמיתיים. וראה בפירושו המשנה להרמב"ם.

88. ראה מהרש"א המבאר למה הוסיף להשיב

מפני שעולם כמנהגו נוהג והולך, וגזירה היא מלפני!

אמר לו רבן גמליאל: ומה ראית בה, לחשוב שיש בה ממש?

ובענין עבודת כוכבים, מביאה הגמרא עוד ויכוח.

אמר לו הפלוסופוס: פעם אחת נפלה דליקה בעירנו, ונשרפה כל העיר כולה, ואותו בית עבודת כוכבים לא נשרף!

שאל פלוסופוס אחד את רבן גמליאל: כתוב בתורכתם [דברים ד] "השמרו לכם! פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם אשר כרת עמכם, ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוה ה' אלהיך. כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא אל קנא".

אמר לו רבן גמליאל: אמשול לך משל: למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שמרחה [מרדה] עליו מדינה. כשהוא עושה מלחמה, לנקום את נקמתו — האם עם החיים הוא עושה, או עם המתים הוא עושה? הרי אומר: עם החיים הוא עושה!

פירוש "אל קנא": שמתקנא בעובדיה.

ושאל הגוי: מפני מה מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה, בעבודת כוכבים עצמה, להנקם בה?

והנמשל: הקב"ה נוקם באנשי העיר עובדי אלילים ובממונם, והדליקה מכלה אותה, ואינו נוקם באלילים עצמם, שהם מתים, לא יראו ולא ישמעו, לא שיח ולא שיג להם!

אמר לו רבן גמליאל: אמשול לך משל: למה הדבר דומה? למלך בשר ודם, שהיה לו בן אחד, ואותו הבן היה מוגדל לו את הכלב, והעלה לו שם על שם אביו המלך, קוראהו לכלב בשמו של אביו! וכן כשהוא נשבע — אומר "בחיי כלב אבא"!

אמר לו הפלוסופוס: כלב אתה קורא אותה: מת אתה קורא אותה! אם כן, יאבדנה מן העולם!

כאשר שמע המלך, שבנו מזלזל כל כך בכבודו — על מי הוא כועס? האם על הבן הוא כועס, או על הכלב הוא כועס?! הרי אומר: על הבן הוא כועס! והנמשל: הקב"ה נוקם בעובדי עבודת כוכבים, הקוראים לאלילים בשמו של האל יתברך ונשבעים בשמו, ואינו נוקם באלילים עצמם.

אמר לו רבן גמליאל: אילו לדבר שאין העולם צריך לו, היו עובדין — הרי הוא מבטלה —

אמר לו הפלוסופוס לרבן גמליאל: כלב אתה קורא אותה?! והלא יש בה ממש!

הרי הן עובדין לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות לאפיקים [אפיקי מוצאי מים] ולגאיות. וכי יאבד עולם מפני שוטים?!

וכן הוא אומר [צפניה א] "אסוף אסף כל נה-א מעל פני האדמה נאם ה'", הקב"ה אומר לנביא צפניה, וכי אכלה את הכל?! ונאמר שם עוד "אסף אדם ובהמה, אסף עוף השמים